336

„قللر دوستی“

بیچر استاو.

اثر: س. گ. پیتروف.

مترجملری: ع. آ. ذ. آ.

اوفا، «شرق» مطبعه‌سی.

УФА.
типографія „Восточная Печать“
Т-ва „Каримовъ, Хусаиновъ и Ко-.“
1909.

قللر دوستی

I

یراقده دیگز آرتنده ایك شه‌ب یوری تورغان پاراخود ایله ده آطنه یارم یوللق یرده دنیانك برزور بولگی - آمریقایاتادر. آمریقا یاڭی دنیا دیوب آتاله. چونکه اول بزگه ، باشقه دنیالرغه (آوروپا، آسیا، افریقا) قاراغانده صوڭراق معلوم بولمشدر .

آمریقانی - بوندن دورت یوز یل مقدم خریستافور - قالومب اسملی بر باطر کاپیتان باروب تابمشدر. آمریقا اوزینك بایلغی ، یرینك یخشیلغی، هواسینك خوشلغی ایله باشقه قطعه‌لرغه قاراغانده بیك آلده بولمشدر .

کالومب اسپانیاغه (اوزینك باشلاب کیتکان یری) بیك کوب آلتون وپاراخود طولوسی کومش، وسیراك اوچری تورغان قیمتلی آغاچلار وخوش ایسلی اولنلر ایله کیری قایتمشدر . شول وقتده بتون اسپانیا خلقی طولقونلانوب هربرسینك کوڭلنده ، هیچده کورلمه‌کان وبلنمکان بریرنی کوره‌سیلری کیله‌ایدی. ایك صوڭده برسی آرتندن برسی بیك کوب کشی کوچوب کیتدیلر . آنده بار غاچ - اوزلرینه مخصوص دینی، عادتی، علمی بولغان ایکی برلی حکومت تابدیلر. بوخلقلر - اسپانیالیلرنی محبت ایله قارشو آلوب آلارنی قوناق ایتدیلر، هدیه‌لر بیره‌لر، وچن کوڭل‌لرندن آلارنی سویه‌لر ایدی. اما - وخشی اسپانیوللر بونده کیلوب آلاردن محبت

ودوستلق ازلامیلر ـ بلکه آلتون ازلیلر ایدی. آلار، بیچاره
یاردمچیسز ودوستلق سویوچی یواش یرلی خلقنی تالیلر، وخاتون
قزلرینی کوچلیلر واوزلرینک کیفلرینه توغری کیلمکانلرینی
اوتره‌لر، ایلک صوڭنده بتون یرلی خلقنی اوزلرینه قل ایتوب بتر
کانلر ایدی. آلتون کموشکه حریص آچ کوز اسپانیوللر بیچاره
لرنی ایلک چیتن وآغر اشلرگه قوشالر وخدمت ایتدره‌لر ایدی.
مثلا: بر وقتده بر اسپانیول آخوتاغه چقماقچی بولغانده أتینه
آشاتورغه آزق بولماغاچ بر یرلی خاتون‌نڭ قوچاغنده‌غی ایمچاك
بالاسون تارتوب آلوب کوز آلدنده برنیچه کیساکگه بولگالەب
أتینه طاشلامشدر.

بیچاره یواش وکوچسز آندی قاتی خدمتنی عمرنده کورمکان
یرلی خلق، بردن شوندی قاتی وآغر خدمتلر اینه باشلاغاچ ـ چدا
میچه هرکون اوله وقریله باشلامشدر. بوحال آق سویاك اسپانیوللر
نڭ کیفنه اوخشاماغانلقدن شول توغروده اویغه قالمشلردر. شولایده
بولسه یرلی خلقنڭ حاللرن یاخشرتو اوچون طرشوچیلرده بولمشدر.
جمله‌دن برسی: اسپانیاپسکوپی «لاس‌کازاس» دیکان‌کشی بولمشدر.
لاس کازاس آلارنڭ معیشتلرین جیکڭلایتو وبیچاره‌لرنڭ یاردمینه
یتشو ایچون چن کوڭلندن طرشوب اول وقتده ایلك قیین وقور
قنچلی سفرلردن صانالغان ـ آوروپا ایله آمریقا آراسین آلتی مرتبه
ایلانمشدر. اول ـ کتاب وغزته‌لر طاراتوب، خلقغه سویلاب، بیچاره
یرلی خلقنڭ دوگی، مامق، شیکر باقچه‌لرنده اول قدر قاتی خدمت
ایتولری کوچلرندن طش ایکانی آڭلاتمشدر. آخرده لاس
کازاس: «اگرده قل‌لر بیك کیرك بولسه ـ بولاردن قوتلیره‌ك،

نغراق، وتنلرینکڭ ده قوشلووی بولارنقندن نیچه الوش آرتق نق بولغان آفریقا نیغرلرینی کوچروب آلوب کیلو مصلحت بولور ایدی » دیوب یازەشدر .

لاس کازاس‌نڭ بو خدمتی یلـگه کیتمادی. اسپانیول‌لر یرلی کشی لرنی (هندیلرنی) اوزلرینکڭ ایرکنه ڨویوب آفریقا نیغرلرینی طاشی - باشلادیلر. لـکن هندیلرنڭ حالی اولـگیدنده یامانراق بو لدی. چونکه آلارنڭ آلتون کمشلرین، قیمتلی نرسەلرین اسپانیوللر ئالله قابچان طالاب آلوب بترکانلر ایدی. آلارغه ایندی آقچەنی باشقەچه بر جهت ایله طابارغه توغری کیلکانلکدین بیک آبتراوده قالغانلر ایدی.

اسپانیوللر آمریقـاغه بارغاچده دوگی، کوفی، تماکی، مامق، وشیکر اوسدره باشلاغانلقلرندن بولارنی اشلرگه البته بیک کوب خدمتچی کیرك بوله ایدی. چونکه بو نرسەلر هواسینکڭ یاخشیلغی، ویرینکڭ اوسدرو قوتینکڭ آرتقلغی سـببندن بیک یاخشی اوسـەلر وایشتلەکان، کورامکان روشده اوڭالر ایدی.

اسپانیوللر- لاس کازاس‌نڭ کیڭاشی بوینچه خدمتچینی آفریقا دن ازلی باشلادیلر . آچ کوز وقانسز اسپانیوللر بیچاره قورالسز نیغرلر اوستنه هجوم ایتوب بوغاولیلرده کارابقه تویاب آمریقاغه آلوب کیلوب صاتالر- یا که اوزلرنده قل ایتوب خدمت ایتدرەلر ایدی. هر یلنی یوزلرچه کارابلر، آفریقاده جانلی طاوارلر ایله تویالوب، مڭـلرچه بختسز نیغرلرنی بتون عمرگه طوغان واوسکان یرلرندن آیروب، قل ایتەلر ایدی.

لاس کازاس صوڭندن بوکیڭاشنڭ نتیجه‌سن بلکاچ الله قاشینه بارغانلر هندیلر اورنینه نیغرلرنی آلشدرغان ایچون نی جواب بیره‌سینی اویلاب بیك قایغرمشدر. صوڭره‌دن یازغان خطلرینه: «نیغرلرنی قل ایتو، باریبر هندیلرنی قل ایتوکبی باشرزلق وجدامسزلق، گناه‌اشدر» دیمشدر.

II

جانلی خزینه

انسانیت ووجدان خلافنچه نیغرلرنڭ قل‌لغی آمریقاده بزنڭ اوشبو کونمزگه قدر دوام ایتمشدر. فقط بوندن قرق یل ئلک‌گنه بو اش بترلمشدر. بوڭا قدر ۳۰۰ یللر آفریقانڭ نیغرلری هر وقت اوزلرینڭ حریتلری، جانلری، طوغروسنده قورقوده، آمریقانڭ یارتی اهالیسی‌نڭ کوز یاشلری - قللق عذابنده کورگان محنتلری ایچون قویولمقده ایدی.

نیغرلر - قللر ایله صاتو ایتو زا کون تحتنه کروب فائده‌لری ده کوبدن بیلگولنوب قویلغان ایدی. آفریقانڭ دیڭز چیتلرنده آوروپالیلر (آنگلیه، فرانسیه، اسپانیا وباشقه‌لر) نڭ اوکرپیلینیه‌لری ره‌تدن تزلکان وشولارنڭ صاقلاولری سایه‌سنده صاتو آلو دوام ایتمکده ایدی. برسی آرتندن ۲ نچی عرب فرقه (شایکه) لری آفریقا چوللرینه چغوب نیغرلرنی آولیلر وکیچ برلن قورالسز نیغرلرنڭ آوللرینه هجوم ایتوب، آلارنڭ هربر یوللرنی بیکلاب، قوللرینه تیگانون اسیر ایتوب، قارشی تورغانون اوتروب تارمار ایته‌لر. اسیر آلغانلرینی قوللرینه بوغاولر صالوب اوگز کبی دیڭز چیتلرینه

قووب آلوب کیتـه‌لر ایدی. دیگز چیتنده کوبدن کارابلر کوتوب تورغانغه کوره آلوب کیلـگان جانلی طاوارلرینی ملطق، پورخ، وبیزا کلی ماتیر یالرغه آلماشدروب کارابقه طوترالر ایدی. کاراب ایچنده غاوغا چغارولرندن قورقوب آلارنی هروقتده بوغاوده توتالر؛ کارابقه ممکن قدر طغز وکوب طوترورغه طرشالر ایدی.* بو کاراب ایله یورو منطقهٔ حاره (اسسی یرده) ده بولغانلقدن قویاش بیك قزدره، طن آلو غایت آغـر بولوب شول یولدوق بیك کوبسی اوله وهلاك بوله ایدی. اولـگانلرینی دیگزگه طاشلیلر وحتی باشقه‌لرغه یوغاتوغان آوررووی بولغانلرینی تریلای‌ده دیگزگه طاشلی بیره‌لر ایدی. اگرده ییل اوڭغایسز یاقدن ایسوب وبر آز توقتارغه توغری کیلوبده آشارغه آزق آزراق بولسه سلامتلرنده دیگزگه طاشلی‌لر ایدی. بوندی، کچکنه گنه طار وبوقدر مشقت، عذاب، وقملق، ایرکسز بر اورننی بو کارابدن باشقه یرده هیـچ برکشی کورمکاندر. بونده‌غی کشیلر انسان توکل حیوان، مظلوم، عذاب ومحنتکه دوچار بولغان آدملر ایدی. آرتده، قانلری توگلـگان اولا کسه‌لر ایله آلده تورلی تورلی محنت عذابده: آچلق، قیناو، صوغو آستنده بولغان بیچاره‌لر ایدی. چونکه بوبیچاره‌لرنڭ یالانغاچ تنلرینه قامچی ایله صوغالر، یاڭاقلرینه چاپـوب ببره‌لر وشولای ایتوب ایرکسز اوزلرینه اطاعت ایتارگه مجبور اینه‌لر ایدی.

کارابلرنڭ بیك آزی وبیك سیرا کگنه آفریقـادن آلغان نیغرلرنڭ اوچدن بر الوشن گنه سلامت کیتره آلمشـدر. وغایتده سیراك یارتیسندن کوبسنی ده کیترمشلردر. نیچك گنه بولسه ده

فائده‌سی بیك زور بولغان. مثلا آفریقاده اوز یرلرنده نیغرلرنی ۲۰ یا ۲۵ صوم دن آلوب، آمریقاغه ۱۵۰ صوم ۲۰۰ صوم ایله، بعض وقتده ۳۰۰، حتی ۵۰۰ صوملرغه قدر صاتمشلردر. ایلك صوڭنده آمریقاده نیغرلر اورچی باشلاغاچ ۷۰۰، ۸۰۰ زن حتی مڭنده فقط بر صوم ۵۰ تیندن صاتمشلردر.

III

اشچی حیوانلر.

قللق باشلانغان زماندن بیرلی آفریقادن آمریقاغه ۷ میلیوندن آرتغراق نیغرلر - قللر کیترلمش‌در. بو بیچاره‌لرنڭ تاریخلری شوندن عبارتدرکه: هرکون ایرته‌دن آلوب کیچکه قدر بیچاره قل البته اشده بولورغه تیوش. اسسی وقزو، قویاش یرنی پشره، قزغان هوا بتون تننی کویدره، اما بیچاره قل بیلنده باشده کوتارمیچه همان ماماق جییه، شیکر قامشن کیسه، یرنی اشلیدر. اگرده بیك آزغنه حال آلورغه، یال ایتارگه اوتورسه کورمیده قاله‌سلڭ آرتدن قامچی آرقاغه توشه، یا ایسه یاڭاق، کوز، بیلکه‌گه یتوب ایتلرن آقتاروب چغاره، اگر بر قل حالسزلکدن برر یرگه یاتسه کوکراگینه ایتك ایله تیبکلاب یاکه باشینه صوغوب حالگه کیتره‌لر. قللنڭ آرووون تازاسن. یاشن قارتن هیچ آیرمیلر - فقط صاتوب آلنغان آقچه‌نی (یعنی اوزلرینڭ بهالرن) تیزرك چغارو ایچون گنه طرشالر، قللرنڭ قانی ایله اوزلرینڭ ضررلرن وچقغان راصخودلرن یوالر ایدی.

هیچ برکشی – توگل خواجه لریغنه بلکه توره لرده – قللر حقنده زاکون بلمی لر، آلارنڭ محنت ومشقتلرن اعتبارغه آلمی، قاره حیوانلرغه نیچك قاراسه لر بیچاره قللرغه ده شولای قاریلر و شولای تربیه ایته لر ایدی. آلار حقنده اوقو اوقتونی اویلامیلرده حتی آلارنڭ اوقولرینی قورقنچ صانیلر ایدی. اگر آلارنی اوقوتساق هر تورلی نرسه توغروسنده اویلانه باشلارلر، آلارنی شول کوبگه وخشی توتودن آرتغی یوق، بزگه آلای هرنرسه حقنده اویلانه تورغان کشی کیرا کمی – بلکه آلارنڭ عقلسز باشلری، کوچلی وقوتلی قوللریغنه کیرك دیلر ایدی. حتی نیغر خلقی اوقورغه قابلیتلی توکل، بومتکبر (غروبی) نسل، آغراشلرنی اشلار ایچونگنه یاراتلمش حیوانلردر دیه لر ایدی.

حتی چیرکاولرده بعض اویاتسز پاسترلر (روحانیلر) «الله بزگه (آق خلقغه) نیغرلرنی خدمت ایتار ایچونگنه یاراتقان» دیه وعظلرده سویلیلر ایدی.

بعض وقتلرده بیچاره قل نیغرلر بوقدر آغر خدمتلرگه طاقت کیتره آلمی نیشلارکه بلمکاچ آمریقانڭ باطقاقلرینه وقویی اورمانلرینه قاچوب قاریلر ایدی. شول وقتده اسپانیوللرغه دخیده قزغراق اش کیلوب چغه ایدیکه اولده: شول قاچقان قللرغه اڭغه (آخوتاغه) چغودر. بونڭ ایچون مخصوصا برأتنی اویراتوب قویالر. شوندی برسی قاچسه اورمان اچینه یا ایسه باطقاقلقغه أتنی کرتوب یبره لرده اتنڭ طاوشنی کوتوب تورالر ایدی. أت بیچاره نیغرنڭ ایسی ایله باروب تاباده بر یاقغه ده قاچارغه ایرك

بیرمیچه اوروب تورا. ات طاوشی اشتلگاچ خواجه کیلوب یته ده نیغرنی توتا ایدی. صوڭره توتلغان نیغرنی ایبداشلری آلدینه آلوب باروب اولگانچی قینیلر ایدی.

بعض شهرلرده بزنڭ حاضرگی آت صاتا تورغان بازارمز ایله اوگز صاتا تورغان بازارلرمز کبی نیغرلرغه مخصوص (ایر کسزلر) بازاری بولمشدر. نیغرلرنی صاتوب آلوچی کشی لر حیوان قارا غان شیکللی تشلرن، قوللرن توتوب قاریلر هم یوگرتوب سیکر توب قچقرتوبده قاریلر ایدی. قللرنی اوزلرنگنه ده وبتون عائله سی ایله ده صاتالر ایدی. عائله‌سی ایله اولغانده عائله‌لر تارالوب: آتاسی بر کشیگه، آناسی ۲ نچیسنه، بالالری ۳ نچی بشنچی کشیلرگه صاتلوب، دنیاده ایلڭ یاقن طوغان ودوستلر - خوجه نلڭ کیفی وفقط برایکی بوز صوم آقچه ایچون بتون عمرلکگه آیریله‌لر ایدی. بعض وقتده بیك یاخشی ترکلك ایتکان وتوقلقغه زینتکه اویرانکان اوقوغان آق کشیلرده صاتلمشلردر. چونکه قارالر حقنده بولغان زاکون بیك قاتی بولوب آقلر ایله قارالر آراسنده نکاح قیلشو منع قیلنغان ایدی. شول سببدن آتاسی آق سویاك بولسه ده نیغر خاتونندن طوغان بالا همان قل حکمنده قاله ایدی. بوندی بالالر نیغرلرغه برده اوخشامیلر - بلکه آلارغه قاراغانده آغراق بعض لری بیك ماتورده بولالر ایدی. بو بالالرنی (مولات) دیوب یور ته‌لر ایدی. البته بیك کوب آتالر بوندی مولات لرنی اوزلرینڭ بالالری کبی حر وایرکن تربیه قیلمشلردر. اکرده بولارنڭ آتا بوندی بالالرنی آزاد ایتوب حرینکه چغارماسدن اوّل اولوب

کیتسه‌لر (هم شونده‌ی واقعه‌لر کوب بولغان) تربیه‌ده‌گنه بیزاکلنوب، آشاب، ایچوب، راحتلانوب یاتقان ماتورغنه بالالر دخی‌ده ۲ نچی متکبر خواجه‌غه قل بولوب کیته‌لر ایدی.

اسسی قویاشده قاتی اشلر اشلاب یورکان نیغرلر، آرتدن قاراب توروچی کشینڭ هر وقتده قیناب وصوغوب توروندن بتونلای وخشی حیوان صفتنه کره‌لر- یعنی هر بر اوصاللقنی هیچ چیرکانمیچه قیله تورغان بر وخشی حیوانغه ئه‌وریله‌لر ایدی. بعضلری خواجه‌نڭ کوڭلن یومشاتو وخواجه‌نڭ شفقت ومرحمتن کورو ایچون هر بر خدمتلرینه طیار بولوچی یواش نیغرلر ایدی.

بو قللاق‌نڭ ایڭ ناچار واشه‌کی یاغیده شولکه: انساننڭ (قلنڭ هم خواجه‌نڭ) اخلاقینی بوزوویدر. خواجه افندی قل‌غه- یعنی اوزی کبی ایکنچی بر انسانغه، هر بر ناچار ووخشیلکلرنی حریت ایله قیلورغه اویره‌نه، اوزن برمستقل ومتکبر آدم ایتوب یاصیدر. اما قالرغه کیلسه‌ك- آلار بتونلای حیوان، هر وقتده طوق بولو، قینالودن قاچو کبی اشلر نیگنه اویلاوچی بورت حیوانی بولوب قالادر. بو وقتده بونده‌ی قللقلرنی یاراتماوچی «البته هر بر انسان کیرك قارا، کیرك آق، کیرك کچکنه وکیرك زور بولسون همه‌سیده خدانڭ بنده‌سی بیت! آدم بالاسنی بولای ایتوب قللقغه توشرو بیك زور جنایت وظلم بوله بیت!» دیوب اویلاوچی وآڭلاوچی بعض کشیلرده بولمشدر. بوکشیلر خطلر وکتابلر یازوب خلقنی وعظلاب وقللق زاکونن بر آز یگلایتو توغروسنده بیك زور اجتهاد ایتسه‌لرده فائده‌سی بیك آز، ثمره‌سی کوب کورنمی ایدی. خواجه‌لرنڭ هرقایو

سیده قالون تیربلی، قاتی آدملر بولغانلقدن- توغروسی شول اشکه اویرانوب بتکانلکلرندن، ئالهنیده برگنه نیغرلر فائدهسن کوزهتکان بر ایکی طاوشقه التفاتده ایتمیلر ایدی. بلـکه بولارنڭ بووخشیاکلرن بترور ایچون بتون خرستیان وبلـکهده بتون خلقنڭ برسوزده رك بولوینه، وقللرغه قیلنغان ظلمنڭ ایلڭ قباحت یرینی بتون خلقغه تصویر ایتوب کورساتورگه کیرك بوله ایدی. منه شوندی زور برمسئله نی حل ایتارگه اوستنه آلوچی (Хижина Дяди Тома) نڭ محررهسی بولغان گارریت بیچر استااو اسملی برخاتون بولمشدر.

IV

«قللرنڭ دوستی»

استااونڭ خاتونی گارریت بیچر ١٨١١ سنهده شمالی آمریقاده دنیاغه کیلمشدر. آتاسی غایتده عالم وخطیب برآدم بولدیغندن قزینڭ تربیهسینهده بیك اهمیت بیرمش وآنڭ دیندار وهر بر آدمنی سویوچی انسانیتلی بولوینه سبب بولمش ایدی. استااونڭ نصیحتی هر بر آدمنی سویو ومحبت ایتو توغروسنده بوله، وهر بر خرستیان ایچون انسانیتلی بولو البته لازم، یوقسه اول کشی خرستیان بوله آلمی دیه ایدی.

منه شوشی تربیه ایله تربیهلنگان گارریت قللر توغروسنداغی مسئلهگه بیك اهمیت بیروب، آلارنـڭ حاللرینی بر آز یکلایتو وآلارغه ده انسان نظـری برله قـاراو یوللرینی خلقغه نیچـوك کورساتورگه کیرك دیه توشونه ایدی. لکن بیك اوزاق وقت

بوفکرینی میدانغه چغاره آلمی یوردی . چونکه اول اوزی پرافیسور استااوغه کیاوگه چقغاچ اوّلده برر یل بیك یاخشی راحت تورسه‌لرده صوڭنده عائله باشلغی بولوب اوزلریده فقیر بولدقلرندن بالالرنی تربیه قیلورغه ده کوب راصخود کیرك بولغانلقدن - اوی اشلرینی گارریت اوزی اشلی، آشخانه‌لرینده اوزی قاری، کرده یووا الحاصل یورت اشلرن بارسنده اوزی باشقاره وشول سببدن اوزینڭ فکرینی میدانغه چغاررلق بوش وقت تابا آلمیچه یلدن یل‌اوته‌گنه ایدی .

گارریت بیچراستااو - اوزینڭ فکرینی بولای تصویر ایته ایدی : « آدملرنڭ یوقلاغان وجدانلرن البته اویاتورغه کیرك ، قللر حقنده شوندی برکتاب یازارغه کیرك که، اول کتاب هر برسینڭ یوراگنه کرسون ، تأثیر ایتسون ، وکتابنڭ هر برصحیفه‌سی بیچاره مظلوم قللرنڭ عذابی ، آلارنڭ آه وزارلری ایـله تولی بولسونده آلارنڭ هر بر محنت ومشقتلری شونده کارتینا ومثاللر ایله تصویر ایدلسون . مثلا برپویزنڭ یولدن چغووی کورساتلسون، لکن بوغنه یتمی - بلـکه پویزد نیچوك یارغه تگاراب توشوب چه‌رده کلانوب بتکانده قایسی برکشینـڭ قولی، آیاغی اوزوب کیتکان ، قایسی برسینڭ کوکراگندن باصقان، قایسی سنڭ اوستنه قاپناغان صو وپار آغوب هلاك ایتکان، آلارنی قوتقارو هیچ ممکن بولماغان. - یا ایسه ژاگون آستنده ایزیلوب اولارگه یاتقان برخاتون اوزینڭ ایمچاك بالاسینڭ اوستنه قاینار صو آغوب توشوب هلاك ایتکانن کورسه ، یاخود اوزگز کورسه‌گز چاچگز اوره تورر، قانگز قاینار، حتی ایلڭ تملی یقوگزده شولارنڭ اولـگان وقتلرنده قچقرغان باقرغان طاوشلری قولاغگزده قالوب ساتاشوب بمارایدگز بیت!» کبیلر ایله بیچاره نیغر

لرنڭ حاللرن بیك نـق تصویر ایتوب اوزم عذابلانغان وجـدان وشفقتنی باشقه‌لرغه ده آڭلاتورغه کیرك ایدی دیه اویلی ایدی .

گارریت استاو ـ هروقتده شولار حقنده فکر یورته ، باش واتا ، وهیچ بروقت طنچ تورمی ، هرکون قللر حقنده قورقنچلی یوراك یارغـچ خبرلر اشته ایـدی . لـکن اوزنـده شول حاللرنی خلق‌غه آڭلاتورلق قوه بـارمی هم آڭلاتوب یدـکره آلورمنمی دیوب برآز قورقاده ایدی .

برزمان عبادت خانه ده وقتنده کوڭلنده انسانیت حسی شولقدر کوچایدی وشول قدر مظلوم نیغرلرغه شفقت ومرحمتی کیلدیکه اوزن اوزی توتا آلمیچه «خوار وبیچاره قل‌لرغه یاردم ! » دیه قچقره یازه وایکنچیلرنڭده اوزی کبی ـ قللرغه شفقتلی بولوون کوره‌سی کیله وتلی ایدی . گرچه قل‌لر آراسنده بیك یاخشی دیندارلری وبیك عجبلنورلك اش سویوچیلری بولسه ده ـ شوندی بیچاره‌لرنیڭ وحشی حیواندن ده آرتق عذابلاغانلقلری ایسنه توشه ایدی . اول شول وقتده شوندی یاخشی ودیندار بولغان برقل (طوم) نی ایسنه توشردی .

اول بیچاره قینالودن بولغان عذابقه چدای آلمیچه اوله‌رگه یاتقانده کوزندن قانلی یاشلر آغزا آغزا اوزینڭ خواجه‌سینه بددعا قیلغانی ایسنه توشوب خلق آراسنده بیك آزغنه قچقروب یغلاب یبارمدی . هم شوندوق اوینه قایتوب (طوما آغا) نڭ اولوی حقنده بر کتابده یازا باشلادی . تمام یازوب بتکاننـڭ صوڭنـده بیچر استاو اوزی اوقوب چغوب قارادیده بیك قاتی یغلادی ، هم « ای الله ! شوشی کتابده یازلغان واقعه‌لر، باشقه‌لرغه‌ده اثر ایتماز میکاننی ! » دیدی . ایری اوینه بولمغانلقدن یازغان کتابینی ۱۲، ۱۰ یاشلرنده بولغان

بالالرینه اوقوب چقدی. بالالرده بیك اثرلنوب یغلادیلر ویغلاغان طاوش ایله «انکای انکای! دنیاده قللق قدر قورقنچلی بر نرسه یوق ایکان» دیه تکرار ایته‌لر ایدی.

(خیژینا دیاده طوما) باصلوب خلق آراسنه تارالا باشلادی. بونداغی سوزلر بیچاره خاتوننك شفقت ومرحمت ایله طولی بولغان قلبندن چقغانغه کوره خلقغه بیك تاثیر ایته، هرکم آلا، وقولنه توتقان برکشی آخرینه قدر اوقوب چغا ایدی.

آمریقاده بوکتابنك بیك تیز آراده دورت یوزمك نسخه سی باصلوب تارالوب بتمش، وشوندوق یکرمی قدر تورلی تلگه ترجمه ده ایدلمشدر. بوکتاب بتون دنیاغه بیك آز وقتده تارالوب خلقنك یوقلاب یاتقان وجدانلرینی اویاتمش، ربوکتاب چقغان نك صوڭنده بتون آمریقا خلقنه بوقدر مظلوم کشیلرنی عذابلاب توتو اویاط بولوب کورنه باشلامشدر. اوّلده بایلر وبایارلردن قورقوب طاوش طن چغارمغان یاکه اوز آرا اشم پشم غنه سویلشکان کشیلر بوکتاب چقغاچده آچقدن آچقغه بایلردن قللرنی آزاد ایتونی صورای، آزاد ایتوگه مجبور قیله باشلادیلر. بتون شمالی آمریقا خلقی قللرغه یاردم ایتارگه آیاقلاندی. اما جنوبی آمریقاده‌غی خلقلر - (آلارغه اشچی وقللر کیفلرینه بیك اوخشاغانلقدن) بوزا کونغه قارشی تورا لر ایدی. شول سببدن خلق آراسنده اوز آرا صوغش بولمشدر. بو صوغش ایکی یلغه قدر تارتلوب آخرنده بتون آمریقاده بولغان نیغرلرنی آزاد ایتو وحریتکه چغارو ایله تمام بولمشدر.

حاضر آلار، آمریقانك هرگر اژدانلری وکامل حقوقلی (پولنی پراژالی) آمریقا کشیلریدر. آلار آراسنده بیك یاخشی عالملری

ویازوچیلری، آرتیستلری، خودوژنیکلری، وواعظلری کوبدر. آلار ایندی اوزلرن قوتقاررغه سببچی بولغان گارریت بیچراستااونك اسمنی هیچ اونوتمیلر واونوتماسلر.

بوندن ۷ یل مقدم ۱۹نچی اییون ۱۸۹۶نچی سنه‌ده ۸۵ یاشنده بیچراستااو - وفات بولدی. جنازه سیده ئلله نیقدر چچکلر ایله زینتلانوب بتکان، وقبر اوستنده خطیبلر خطبه‌ار سویله‌رگه باشلادیلر. ایك کوب سویله‌کان، قالون طاوشلری وتملی سوزلری ایله خلقنی اوزینه‌جلب ایتکان کشی (اولده قل بولوب خدمت‌ایتکان) برقارت نیغر بولمشدر. قبرگه کوملماس بورن تزلنگان حالده آسمانغه قاراب قارت نیغر اوشبو سوزلرنی سویلامشدر: «ای بزنی قوتقاروچی یاردمچی! سین ایندی مڭگولکگه طنچقنه یوقلا! مینده اوزاقلامی سینك یانیڭا بارورمن، هم سینی کوچلی بولغان الله قاشنده‌غنه کوررمن! وشول وقتده ایکنچی مرتبه سڭا رحمت وتشکر ایتارمن!». شول سوزلرنی سویلاب بترگاچ قارت نیغر باشنی یرگه قویوب آقرنغنه طاوش ایله کوزندن یاشلرن تامزوب یغلای باشلادی.

ای! مظلوم قللرنڭ دوستی! بیچاره بختسز قللرنی سویوچی! سین ایندی مڭگولکگه طنچقنه یوقلا! سینك یازغان کتابڭ بتون خلقنڭ یوقلاغان وجدانلرینی اویاتدی، طاش کبی قاتی کوڭللرن یومشاتدی، کوزلرندن بیك قیمتلی وصاف یاشلرینی آغزدی! ایندی سین طنچقنه یوقلا! وبتون خلقنك کوڭلنده سین مڭگوگه تور! یوغالما!.

بتدی.